

Η Ευρώπη βγήκε βαριά λαβωμένη από τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο. Νικητές και νικημένοι αποδύθηκαν σε μια υπεράνθρωπη προσπάθεια με στόχο την οικονομική τους ανόρθωση. Με μια μικρή διαφορά. Οι διόλου πειραγμένες από τον πόλεμο Ηνωμένες Πολιτείες ζητούσαν πίσω τα δανεικά προς τους συμμάχους τους της Αντάντ. Και οι νικητές της Αντάντ ζητούσαν από τη νικημένη Γερμανία τα χρήματα των πολεμικών επανορθώσεων για να έχουν να πληρώσουν τα δανεικά. Οι Γερμανοί κλήθηκαν να καταβάλουν 32 δισεκατομμύρια χρυσά μάρκα σε δόσεις. Τόσα τους χρέωσαν. Το πρώτο δισεκατομμύριο καταβλήθηκε τον Μάιο του 1921 και λίγο έλειψε να προκαλέσει νέο πόλεμο, καθώς οι σύμμαχοι τσακώθηκαν για το ποιος θα πρωτοπάρει τα λεφτά. Για να τα δώσει στους Αμερικανούς. Με τους Γερμανούς να δηλώνουν πως δεν υπήρχε φράγκο για την πληρωμή άλλης δόσης.

Ο Τσαρλς Γκέις Ντόουζ (1865 - 1951) ήταν ένας πολύ καλός Αμερικανός οικονομολόγος. Στα 1921, υπέβαλε στα ενδιαφερόμενα κράτη σχέδιο για τη ρύθμιση των επανορθώσεων και των χρεών. Το «σχέδιο Ντόουζ» όπως ονομάστηκε, συζητήθηκε αρκετά, ώσπου να μπει σε εφαρμογή το 1924. Με δυο λόγια, μετέτρεπε σε ανώνυμη εταιρεία υπό τον έλεγχο των συμμάχων καθετί στη Γερμανία, που μπορούσε να βγάλει λεφτά: Από τις συγκοινωνίες ως το εμπόριο. Οι Γερμανοί ξανάρχισαν να πληρώνουν κάποια ποσά που κατέληγαν στις αμερικανικές τσέπες μέσω κατάλληλων «επιτροπών». Στις αρχές του 1929, ξανασήκωσαν τα χέρια. Το «σχέδιο Ντόουζ» καταργήθηκε κι αντικαταστάθηκε με νέο: Το «σχέδιο Γιουνγκ» που θα ξεκινούσε από τον Μάιο του 1930. Τουλάχιστον, έτσι λογάριζαν.

Στη Γερμανία, όμως, συνέβαιναν πολλά σημαντικά όλα αυτά τα χρόνια. Από τις 6 Αυγούστου του 1923, υπουργός Εξωτερικών ήταν ο Γουσταύος Στρέζεμαν (γεννήθηκε το 1879) που κράτησε το υπουργείο ως τον θάνατό του το 1929. Ρεαλιστής και ευέλικτος, ακολούθησε πολιτική κατευνασμού και συνεργασίας με τη Γαλλία και την Αγγλία. Κάποια ανησυχία από τον θάνατο (28 Φεβρουαρίου του 1925) του πρώτου προέδρου της δημοκρατίας στη Γερμανία Φρειδερίκου Έμπερτ (γεννήθηκε το 1870), ξεπεράστηκε. Στις 20 Απριλίου, ένα δημοψήφισμα έφερε τον στρατάρχη Χίντεμπουργκ στην προεδρία. Τον ίδιο μήνα, υπουργός Εξωτερικών της Γαλλίας έγινε ο Αριστείδης Μπριάν (1862 - 1932), που κράτησε το υπουργείο επίσης έως τον θάνατό του.

Στρέζεμαν και Μπριάν κατάφεραν να συνεννοηθούν. Η Αγγλία κινήθηκε στο ίδιο μήκος κύματος. Η υπόλοιπη Ευρώπη ήταν υποχρεωμένη να τους ακολουθήσει. Στόχος όλων το εξής απλό: Κανένας δεν εισπράττει επανορθώσεις από τη Γερμανία, κανένας δεν ξεπληρώνει χρέη στους Αμερικανούς. Αρκετά έβγαλαν από την όλη υπόθεση.

Το ειδύλλιο επισφραγίστηκε σ' ένα ειδυλλιακό μέρος: Στις γραφικές όχθες του ποταμού Λάγκο Ματζόρε της Ελβετίας, στο όμορφο Λοκάρνο. Η Γερμανία μοίρασε δεξιά κι αριστερά κάμποσα από τα εδάφη της κι έγινε μέλος της Κοινωνίας των Εθνών, ενώ ο Στρέζεμαν πήρε το νόμπελ ειρήνης. Οι Αμερικανοί, όμως, εξακολουθούσαν να πιέζουν και οι Ευρωπαίοι να υποφέρουν.

Με την επικράτηση της επανάστασης των μπολσεβίκων, η Ρωσία (Σοβιετική Ένωση πια) είχε πάψει να είναι η παλιά μεγάλη αγορά των ευρωπαϊκών προϊόντων. Στην απέναντι μεριά του Ατλαντικού, οι Ηνωμένες Πολιτείες, ενώ ζητούσαν άμεση πληρωμή των ευρωπαϊκών χρεών, προστάτευαν τα ντόπια προϊόντα, εφαρμόζοντας πολιτική επιβολής μεγάλων δασμών στα εισαγόμενα. Ουσιαστικά, κι αυτή η αγορά είχε κλείσει. Έμεναν οι τρίτες χώρες, όπου τα ευρωπαϊκά προϊόντα συναντούσαν τρομερό ανταγωνισμό από τα αμερικανικά.

Καθώς τα πεδία των μαχών και οι ζημιές ήταν μακριά τους, ο πόλεμος δεν είχε ενοχλήσει ιδιαίτερα τις Ηνωμένες Πολιτείες. Ενώ οι ευρωπαϊκές βιομηχανίες καταστρέφονταν, η αμερικανική αναπτυσσόταν. Κέρδιζε από τον πόλεμο. Με τη μέθοδο των επιδοτήσεων και της προστασίας, τα αμερικανικά προϊόντα ρίχνονταν στις τρίτες χώρες και εκτόπιζαν τα ευρωπαϊκά. Στην πραγματικότητα, οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν κηρύξει έναν ανελέητο παγκόσμιο οικονομικό πόλεμο, με σκοπό την κυριαρχία τους πάνω στη Γη. Οι μόνοι Ευρωπαίοι, που πουλούσαν, ήταν αυτοί που διέθεταν πρώτες ύλες για την παραγωγή τελικών προϊόντων. Αυτοί κέρδιζαν πολλά.

Για να πετύχει αυτή η πολιτική, χρειαζόταν αυτοματισμός στη βιομηχανία και υπερπαραγωγή. Με ευαγγέλιο την τυποποίηση των προϊόντων, που είχε βρει θερμό υποστηρικτή στο πρόσωπο ενός μεταλλειολόγου και μεγαλέμπορου: Του Ερβέρτου Κλαρκ Χούβερ, μεγαλοπαράγοντα των ρεμπουπλικάνων. Το 1921, ήταν υπουργός Εμπορίου. Το 1928, εκλέχτηκε πρόεδρος των ΗΠΑ.

Τυποποίηση και υπερπαραγωγή πραγματοποιήθηκαν χάρη σε μια ασυλλόγιστη κρατική πολιτική δανειοδοτήσεων. Όμως, η υπερπαραγωγή απαιτούσε τεράστιες ποσότητες πρώτων υλών. Η υπερβολική ζήτηση έκανε τις τιμές τους να παίρνουν την ανηφόρα, σε εξωπραγματικά επίπεδα, πολύ πιο πάνω από τα φυσιολογικά. Και, κάποια στιγμή, η υπερπαραγωγή έφτασε στο σημείο να ξεπεράσει τα όρια της ζήτησης. Βιομηχανίες και αγρότες δυσκολεύονταν να προωθήσουν τα προϊόντα τους στην αγορά. Ιδιαίτερα, ο αγροτικός πληθυσμός βρέθηκε σε δύσκολη θέση, καθώς το ανέβασμα του βιοτικού επιπέδου μείωνε την κατανάλωση δημητριακών. Η αγορά έφτασε στα όρια του κορεσμού.

Ο τρελός ρυθμός της ανάπτυξης και της υπερπαραγωγής είχε μεταδοθεί στο χρηματιστήριο. Καθώς οι τιμές των πρώτων υλών και των τελικών προϊόντων ανέβαιναν, ανηφόριζαν και οι τιμές των μετοχών. Η πλαστή τους υπεραξία ήταν τρομερά δυσανάλογη προς την πραγματική. Μέσα στους πρώτους εννιά μήνες του 1929, οι τιμές των μετοχών πήραν πάνω τους 83%. Μια μετοχή ονομαστικής αξίας 20 και 30 δολαρίων, έφτασε την πρωτοχρονιά του 1929 να πουλιέται 100 δολ. και την 1η Οκτωβρίου, 183 δολ.

Όμως, πολλές επιχειρήσεις δεν ήξεραν, τι να κάνουν τα αποθηκευμένα τους προϊόντα και πού να βρουν ρευστό χρήμα για ν' ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους. Οι τράπεζες και οι δανειστές πίεζαν για τις δόσεις των δανείων και τους τόκους. Η κυβέρνηση του προέδρου Ερβέρτου Χούβερ δεν πήρε έγκαιρα είδηση, τι συνέβαινε. Αντιμετώπισε τα πρώτα συμπτώματα της κρίσης με την εκφώνηση λόγων γεμάτων αισιοδοξία. Όμως, με την αισιοδοξία μονάχα, λεφτά δεν βρίσκονταν. Μοναδική διέξοδος για όλους, όσοι χρωστούσαν, ήταν να πουλήσουν μετοχές.

Στις 24 Οκτωβρίου του 1929, στη Γουόλ Στρίτ, όπου βρίσκεται η έδρα του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης, έγινε αναγκαστική εκποίηση 19.000.000 μετοχών. Αποτέλεσμα ο πανικός. Μέσα σε λίγες ώρες, οι τιμές κατρακύλησαν κάτω και από την πραγματική τους αξία και χάθηκε επενδυμένη υπεραξία 23 δισεκατομμυρίων δολαρίων.

Μέσα στην ίδια μέρα, καταστράφηκαν 50.000 μικρές επιχειρήσεις. Ήταν το περίφημο «κραχ της Νέας Υόρκης», που επέφερε αλυσιδωτές καταστροφές. Τεράστιες επιχειρήσεις έκλεισαν και η ανεργία ήρθε αναπόφευκτη. Ακολούθησε η υποκατανάλωση, αφού οι άνεργοι δεν είχαν χρήματα να αγοράσουν. Και η υποκατανάλωση έφερε τη μείωση των δημοσίων εσόδων από τους έμμεσους φόρους και την κάθετη πτώση των τιμών των πρώτων υλών, που έμεναν αδιάθετες. Αναγκαστικά, η κυβέρνηση αύξησε τους άμεσους φόρους επιτείνοντας την φτώχεια, ενώ η κρίση έπληξε και την Ευρώπη, από το 1931. Τότε, έφτασε εκεί ο αντίκτυπος.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, το κραχ οδήγησε σε χιλιάδες αυτοκτονίες και στην ποτοαπαγόρευση. Όπως κάθε συνεπής αποτυχημένος ηγέτης, ο Χούβερ διέγνωσε ότι δεν έφταιγε ο ίδιος για την απόγνωση στην οποία είχε οδηγήσει τον αμερικανικό λαό αλλά το οινόπνευμα, που αναγορεύτηκε στην πρώτη και σχεδόν μόνη αιτία των αυτοκτονιών και κάθε άλλης κοινωνικής νόσου. Ήδη, η ποτοαπαγόρευση ίσχυε από το 1920 επιτείνοντας την κυριαρχία του γκανγκστερισμού.

Οι γκάνγκστερς φύτρωναν στις ΗΠΑ από τις αρχές του εικοστού αιώνα. Ήταν μέλη συμμοριών, που έμπαιναν στην υπηρεσία υποψηφίων για πολιτικά αξιώματα. Δουλειά τους ήταν να τρομοκρατούν τους οπαδούς των αντιπάλων, ώστε στις εκλογές να υπερισχύουν και να εκλέγονται τα αφεντικά που τους πλήρωναν. Με την ποτοαπαγόρευση, βρήκαν νέο πεδίο λαμπρό εξάσκησης της επιχειρηματικής τους δεινότητας. Η διοχέτευση λαθραίων ποτών και η διάθεσή τους από ελεγχόμενα από αυτούς μαγαζιά έγινε χρυσοφόρα επιχείρηση. Όταν η ποτοαπαγόρευση καταργήθηκε, το συνδικάτο του εγκλήματος στράφηκε στη διακίνηση ναρκωτικών, που άνοιξε και νέες αγορές, έξω από τις ΗΠΑ. Όπως και με τα ποτά, η εξουσία περιορίστηκε στη συνειδητή ή και επιφανειακή καταστολή κι όχι στην προσπάθεια για εξάλειψη των κοινωνικών αιτιών, που τα συντηρούν.

Στην Ευρώπη, η κρίση που ξεκίνησε με το κραχ της Νέας Υόρκης, οδήγησε στην άνοδο του ναζισμού. Στην ίδια τη Γερμανία, οι άνεργοι το 1929 έφταναν τους 2.962.000. Το 1930 ανέβηκαν στα 3.683.000 για να φτάσουν τα 6.013.000 στα τέλη Ιανουαρίου του 1933, προσφέροντας στον Χίτλερ το πιο ακαταμάχητο προεκλογικό όπλο.

Στις αμερικανικές εκλογές του 1932, πρόεδρος εκλέχτηκε ο δημοκρατικός Φραγκλίνος Ρούσβελτ, που υποσχέθηκε μια νέα πολιτική: Το Νιου Ντιλ, όπως ονομάστηκε. Πρώτη του ενέργεια ήταν να εκκενώσει την Κούβα, την Αϊτή και τη Νικαράγουα και ν' αποδώσει ανεξαρτησία στις Φιλιππίνες, μειώνοντας τα έξοδα του κράτους, και ν' αναπτύξει μια πολιτική συνεργασίας με την Ευρώπη. Χρέη και επανορθώσεις παραμερίστηκαν. Κι ακόμα, ο Ρούσβελτ υποτίμησε το δολάριο, εφάρμοσε πολιτική μείωσης των καλλιεργειών και προχώρησε στη δημιουργία μεγάλων δημόσιων έργων, ώστε να μειωθεί η ανεργία. Τα μέτρα που πήρε, άρχισαν ν' αποδίδουν καρπούς γύρω στα 1934. Όμως, τη χρονιά αυτή, ο ναζισμός είχε για καλά στεριώσει στη δοκιμασμένη Γερμανία.

(Έθνος, 23.10.1997) (τελευταία επεξεργασία, 11.2.2009)